

Michał Białkowski

Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu

Wkład kardynała Stefana Wyszyńskiego w przygotowaniu do Soboru Watykańskiego II

Tematyka udziału prymasa Stefana Wyszyńskiego w przygotowaniach Soboru Watykańskiego II nie była do tej pory przedmiotem odrębnych badań. Podstawowe dane źródłowe zawierają dwie edycje przygotowane przez ks. Stanisława Wilka SDB oraz Annę Wójcik¹: zdeponowany w Archiwum Archidiecezjalnym w Gnieźnie osobisty dziennik Stefana Wyszyńskiego – *Pro memoria* z lat 1959–1962² oraz dzienniki abp. Józefa Gawliny³. Szczegółowe informacje dotyczące interesującego nas zagadnienia znajdziemy we wprowadzeniach do przywołanych polskich opracowań źródłowych. Nie można również pominąć fundamentalnego zbioru dokumentacji przedsoborowej wydanego przez Polyglottę Watykańską⁴. Ciekawe odniesienia do tytułowej problematyki znajdziemy w dwóch prekursorskich

- 1 *Stefan Kardynał Wyszyński Prymas Polski Ojciec Soboru Watykańskiego II 1962–1965. Wybór dokumentów*, oprac. S. Wilk, A. Wójcik, Lublin 2013; *Więzy jedności Jana XXIII i kardynała Stefana Wyszyńskiego*, wybór, wstęp, oprac. S. Wilk, A. Wójcik, Lublin 2016.
- 2 Do połowy 2022 roku wydano: S. Wyszyński, *Pro memoria*, t. VI: 1959, red. G. Łeszczynski, Warszawa 2019; tegoż, *Pro memoria*, t. VII: 1960, red. R. Łatka, Warszawa 2019; tegoż, *Pro memoria*, t. VIII: 1961, red. M. Wiśniewska, Warszawa 2019; tegoż, *Pro memoria*, t. IX: 1962, red. A. Poniński, Warszawa 2020; tegoż, *Pro memoria*, t. XII: 1965, red. P. Skibiński, Warszawa 2021. Wyjątki z *Pro memoria* zawiera również publikacja S. Wyszyński, *Przyjaciel Boga i ludzi. Wspomnienie o Janie XXIII*, oprac. red. M. Okońska, M. Plaskacz, A. Rastawicka, Warszawa 2000.
- 3 J. Gawlina, *Cum Deo. Dziennik 1959–1964*, wstęp i oprac. J. Myszor, Katowice 2022.
- 4 Obejmuje on działalność Komisji Przedprzygotowawczej (*Acta et Documenta Concilio Oecumenico Vaticano II apparando. Series prima (Antepreparatoria)*), vol. 1, vol. 2, pars 1-2, Typis Polyglottis Vaticanis 1960) i Komisji Przygotowawczej (*Acta et Documenta Concilio Oecumenico Vaticano II apparando. Series secunda (Praeparatoria)*), vol. 1, vol. 2, pars 1-4, Typis Polyglottis Vaticanis 1965–1968).

tekstach kard. Karola Wojtyły⁵ oraz – w różnym zakresie – w pracach autorstwa Michała Białkowskiego⁶, Ewy K. Czaczkowskiej⁷, ks. Mariana Roli⁸ czy Piotra Rutkowskiego⁹. Niestety bardzo powierzchownie i w wielkim uproszczeniu temat potraktowany został przez autorów najnowszej popularnej biografii Prymasa Tysiąclecia¹⁰.

Niniejszy artykuł ma za zadanie syntetyzować i uporządkować dotychczasowy stan wiedzy. Powstał w oparciu o materiały znajdujące się w Archiwum Archidiecezjalnym Warszawskim (dalej: AAW), zespół Sekretariatu Prymasa Polski (dalej: SPP), wybrane źródła drukowane oraz literaturę przedmiotu.

1. Organizator prac Komisji Soborowej Episkopatu Polski

Pierwszą i bezpośrednią reakcją prymasa Stefana Wyszyńskiego na decyzję papieża Jana XXIII o zwołaniu 21. soboru powszechnego było powołanie Komisji Soborowej Episkopatu Polski. Biskupi podjęli taką decyzję – na jego wniosek – już 15 kwietnia 1959 roku podczas obrad 55. Konferencji

-
- 5 K. Wojtyła, *Udział biskupów polskich w Soborze Watykańskim II*, „Wiadomości Archidiecezjalne Warszawskie” 1971, r. 61, nr 5, s. 40-46; tegoż, *Znaczenie Kardynała Stefana Wyszyńskiego dla współczesnego Kościoła*, „Zeszyty Naukowe KUL” 1971, t. 14, nr 3 (55), s. 19-37.
  - 6 M. Białkowski, *Wokół Soboru Watykańskiego II. Studia i szkice*, Toruń 2016, s. 34-38; tegoż, *Protokoły konferencji polskich ojców soborowych. Zbiór dokumentów 1962-1965*, Lublin 2019, s. 77-83, 123-144; tegoż, *Sobór Watykański II. Polska historia*, Warszawa 2022 s. 29-54; tegoż, *Prace Komisji Soborowej/Komisji do Spraw Realizacji Uchwał Soboru Watykańskiego II Episkopatu Polski (1959-1977). Wstęp do historii recepcji soboru w Polsce*, „Nasza Przyszłość. Studia z dziejów Kościoła i kultury katolickiej w Polsce” 2022, t. 138, s. 281-314; tegoż, *Zarys działalności Komisji Soborowej/Komisji do Spraw Realizacji Uchwał Soboru Watykańskiego II Episkopatu Polski w latach 1959-1977*, „Studia Pelplińskie” 2022, r. 56, s. 15-43.
  - 7 E.K. Czaczkowska, *Kardynał Wyszyński. Biografia*, Warszawa 2009; tejże, *Kardynał Wyszyński. Biografia*, Kraków 2013; tejże, *Prymas Polski Stefan Kardynał Wyszyński na Soborze Watykańskim II*, w: *Studia Soborowe*, t. I: *Historia i nauczanie Vaticanum II*, red M. Białkowski, Toruń 2013, s. 143-168.
  - 8 M. Rola, *Wkład kard. Stefana Wyszyńskiego w prace Soboru Watykańskiego II*, „Warszawskie Studia Teologiczne” 1985-1990, t. 3, s. 54-74.
  - 9 P. Rutkowski, *Polscy biskupi jako ojcowie Soboru Watykańskiego II*, Warszawa 2014.
  - 10 R. Łatka, B. Mackiewicz, D. Zamiatała, *Prymas Stefan Wyszyński. Biografia*, Warszawa 2020.

Plenarnej Episkopatu Polski¹¹. Tym samym biskupi polscy na ponad miesiąc wyprzedzili ustanowienie w Rzymie Komisji Przedprzetawczej Soboru Watykańskiego II. Przewodniczącym Komisji Soborowej został abp Antoni Baraniak, najbliższy współpracownik kard. Wyszyńskiego¹². Decyzja ta nie może dziwić, gdyż metropolita poznański cieszył się pełnym zaufaniem prymasa, ponadto bardzo przydatne było jego doświadczenie zdobyte podczas studiów w Rzymie oraz szerokie kontakty w kurii rzymskiej. Gremium zasilili również biskupi: Michał Klepacz, Piotr Kałwa, Ignacy Świrski, Andrzej Wronka i Jan Jaroszewicz¹³. Natomiast według stanu na 15 marca 1962 roku nowym, dodatkowym członkiem komisji był bp Lech Kaczmarek¹⁴.

Podstawowym zadaniem Komisji Soborowej Episkopatu Polski było przygotowanie duchowe, formacyjne oraz intelektualne duchowieństwa, osób konsekrowanych i świeckich do samego soboru. W tym celu komisja stawiała sobie pięć najważniejszych zadań:

- animowanie ogólnopolskich programów duszpasterskich zawierających elementy przygotowania pastoralnego do Soboru Watykańskiego II (m.in. Czuwań Soborowych);
- koordynację i usystematyzowanie przygotowań do poszczególnych sesji soborowych, w szczególności redakcji schematów soborowych;
- ogólne nadzorowanie prac studyjnych nad dokumentami soborowymi, w tym wydania ich edycji polskiej oraz komentarzy;
- starania o tworzenie literatury popularyzującej i przybliżającej dorobek soboru, a także przygotowanie różnorodnych pomocy duszpasterskich;
- wyznaczanie głównych kierunków odnowy posoborowej, ich dostosowanie do możliwości i potrzeb duszpasterskich Kościoła katolickiego w Polsce oraz koordynowanie współdziałania w tym obszarze poszczególnych komisji episkopatu¹⁵.

11 M. Białkowski, *Sobór Watykański II...*, dz. cyt., s. 42.

12 Więcej o sylwetce tego wybitego i niezłego hierarchy w artykułach: M. Białkowski, *Udział Antoniego Baraniaka SDB w pracach Konferencji Episkopatu Polski i jej komisji specjalistycznych (1951–1977)*, „Studia Salvatoriana Polonica” 2020, t. 14, s. 95–133; tegoż, *Działalność Antoniego Baraniaka SDB na forum Konferencji Episkopatu Polski i jej komisji (1951–1977)*, „Studia Pelplińskie” 2020, r. 54, s. 47–86; tegoż, *Udział Antoniego Baraniaka SDB w pracach Konferencji Episkopatu Polski i jej komisji specjalistycznych (1951–1977)*, „Studia Pastoralne” 2021, nr 17, s. 293–325.

13 AAW, SPP, Protokoły KEP, II 4/184, k. 125, Protokół 55. Konferencji Plenarnej Episkopatu Polski, Warszawa, 15 IV 1959 r.

14 AAW, SPP, Protokoły KEP, II 4/200, k. 122, komisje uzupełnione, 15 III 1962 r.

15 M. Białkowski, *Zarys działalności Komisji Soborowej /Komisji do Spraw Realizacji Uchwał Soboru Watykańskiego II...*, art. cyt., s. 20.

Już 12 maja 1959 roku w Poznaniu odbyło się pierwsze posiedzenie komisji, podczas którego próbowano zdefiniować podstawowe zagadnienia soborowe oraz dyskutowano na temat wkładu polskiego episkopatu w przyszłe prace Soboru Watykańskiego II¹⁶. Od początku ważnym elementem działalności komisji stało się opracowanie projektów listów pasterskich, które miały przybliżyć tematykę soborową. Biskupi polscy wydali trzy – opracowane przez Komisję Soborową i ściśle związane z zapowiedzianym przez papieża Jana XXIII wydarzeniem – dokumenty. Wszystkie dokumenty powstały z inicjatywy kard. Stefana Wyszyńskiego i były przez niego osobiście zatwierdzane¹⁷.

Pierwszy to przyjęte 17 czerwca 1959 roku podczas 56. Konferencji Plenarnej Episkopatu Polski *Wezwanie Episkopatu Polski w sprawie przyszłego Soboru Powszechnego*. Polscy hierarchowie zwracali w nim szczególną uwagę na pragnienie wszystkich chrześcijan przywrócenia jedności. Wzywali także kapłanów i świeckich do codziennej modlitwy w intencji soboru. Dwa i pół roku później – 16 listopada 1961 roku – biskupi wystosowali *Orędzie Episkopatu Polski do duchowieństwa i wiernych w sprawie Drugiego Soboru Watykańskiego*. Akt ten odczytany został we wszystkich kościołach w uroczystość Objawienia Pańskiego 6 stycznia 1962 roku. Dokument, znacznie obszerniejszy niż wcześniejszy, zawierał cztery główne części (I Czym jest w organizmie kościelnym Sobór Powszechny?; II. Wielkie dzieło; III. Jaki będzie zakres zagadnień omawianych na Soborze?; IV. Wielkie dzieło Soboru Powszechnego wymaga wzmoczonego i zespołowego wysiłku), wyjaśniające podstawowe kwestie doktrynalne i organizacyjne, zakres prac soborowych oraz poruszanej podczas obrad tematyki¹⁸. Ostatni dokument przygotowano bezpośrednio przed I sesją Soboru Watykańskiego II. *List Episkopatu Polski do duchowieństwa i wiernych przed wyjazdem na Sobór Watykański Drugi* odczytano cztery dni przed otwarciem soboru – 7 października 1962 roku¹⁹. Szczegółowo przypomniano w nim najważniejsze wydarzenia z ostatniego roku przygotowań. Mocno uwypuklone zostało wezwanie na sobór, które papież skierował do wszystkich biskupów. Dwukrotne nawiązanie do tego problemu, poprzez nadanie wymownych tytułów kolejnym

16 Tenże, *Prace Komisji Soborowej/Komisji do Spraw Realizacji Uchwał Soboru Watykańskiego II Episkopatu Polski (1959–1977)*..., art. cyt., s. 287–288.

17 Tenże, *Protokoły konferencji polskich ojców soborowych*..., dz. cyt., s. 131.

18 Tamże, s. 131–132.

19 AAW, SPP, Protokoły KEP, II 4/201, k. 85, Protokół 72. Konferencji Plenarnej Episkopatu Polski, Warszawa, 14 VI 1962 r.

częściom (Wstęp: Ojciec Święty wzywa na Sobór; I. Posłuszni wezwaniu Ojca Świętego biskupi polscy udają się na Sobór), należy odczytać w kontekście polityki władz PRL-u uniemożliwienie sporej części polskich hierarchów wypełnienia tego obowiązku. Kolejne cztery części nawiązywały do zadań stojących przed soborem (II. Sobór ma przynieść światu wewnętrzną odnowę), zachęcały do udziału w programie duszpasterskim Czuwań Soborowych (III. Wpłyniemy na obrady soborowe przez „Czuwanie z Maryją Jasnogórską”), a także stosowania praktyk pokutnych i umartwień w intencji soboru (IV. Czuwajmy w duchu pokuty) oraz ofiarowania modlitw i dobrych uczynków dla wyjednania łask dla ojców soborowych (V. Gorąca zachęta do modlitw i dobrych uczynków)²⁰.

2. Autor postulatów soborowych zawartych w *votach* arcybiskupa gnieźnieńskiego i warszawskiego

Ważnym elementem przygotowań do Soboru Watykańskiego II było przedstawienie przez każdego z ojców soborowych propozycji i sugestii dotyczących tematyki obrad tzw. *votum*. Już 18 czerwca 1959 roku pismo w tej sprawie skierował przewodniczący Komisji Przedprzygotowawczej kard. Domenico Tardini. Biskupi polscy wysłali łącznie 45 odpowiedzi²¹. Prymas Stefan Wyszyński, kierujący dwiema metropoliami, zobowiązany był do przesłania dwóch dokumentów. Hierarcha uczynił to 15 i 23 września 1959 roku, przy czym pierwsze wysłane zostało *votum* warszawskie, drugie – *votum* gnieźnieńskie²². Wcześniej – 15 lipca 1959 roku – powołał dwie bliźniacze komisje archidiecezjalne, które zajęły się przygotowaniem projektów dokumentów. Komisja Archidiecezji Warszawskiej składała się z sufragana warszawskiego bp. Jerzego Modzelewskiego (przewodniczącego), oficjała Sądu Metropolitalnego ks. Franciszka Duczyńskiego i ks. Władysława Padacza²³. Natomiast w skład Komisji Archidiecezji Gnieźnieńskiej weszli sufragan gnieźnieński bp Jan Czerniak (przewodniczący), oficjał Sądu Metropolitalnego ks. Jan Zaręba i ks. Stefan Durzyński²⁴.

20 M. Białkowski, *Sobór Watykański II. Polska historia*, dz. cyt., s. 43-44.

21 *Stefan Kardynał Wyszyński Prymas Polski Ojciec Soboru...*, dz. cyt., s. 15-19.

22 AAW, SPP, II 17/321, k. 37-47, Vota ad Concilium oecumenicum, Gnesnae, 23 IX 1959 r.

23 AAW, SPP, II 17/321, k. 9-10, Dekret N. 4158/59/P, Warszawa, 15 VII 1959 r.

24 Tamże, k. 11-12, Dekret N. 4159/59/P, Warszawa, 15 VII 1959 r.

W pierwszym piśmie – *votum* warszawskim – zawierającym siedem części (I. Sprawy ogólne, II. Prawo osobowe duchowieństwa i wiernych, III. Prawo osobowe zakonników, IV. Prawo rzeczowe, V. Prawo procesowe, VI. Prawo karne, VII. Sprawy liturgiczne), zastosował jurydyczny opis propozycji. Z kolei *votum* gnieźnieńskie było ośmioczęściowe (I. Sobór Powszechny i sprawa jedności chrześcijan, II. W jaki sposób wierni mogliby uczestniczyć w misji Kościoła, III. Zmiany, których należy dokonać w dziedzinie liturgii, IV. Sakrament chrztu, V. Odnośnie do prawa majątkowego Kościoła, VI. Prawo własności i zobowiązania społeczne, VII. Potępienie wojny, która zagraża naszym czasem, VIII. Odnośnie do prawa zakonników) i – w przeciwieństwie do poprzedniego – zawierało przede wszystkim własne przemyślenia prymasa²⁵.

Mimo pewnych różnic strukturalnych, podkreślić należy zbieżność bardzo wielu postulatów w obu opracowaniach. Kardynał Stefan Wyszyński zalecał m.in. zachowanie modlitwy brewiarzowej przez duchowieństwo jako publicznej modlitwy Kościoła, zwiększenie praw biskupa w stosunku do zakonów mających siedzibę na terenie jego diecezji, prawo do ingerowania w życie zakonów, w tym ustanowienia – w pewnych okolicznościach – funkcji stałego wizytatora oraz przeprowadzenia zmian stroju zakonnego. W późniejszym czasie – już jako członek Papieskiej Centralnej Komisji Przygotowawczej – dobitnie wyraził swoje zdanie na temat problematyki zakonnej:

Dla dobra wspólnego Kościoła wydaje mi się szczególnie konieczne ograniczenie egzempli zakonów i zgromadzeń zakonnych, aby nie powstało „getto” w Kościele powszechnym. Do naszych czasów istnieje bardzo często „kościół zakonników” w Kościele powszechnym, a między nimi chaos. Trzeba rozszerzyć władzę biskupów odnośnie zakonów i zgromadzeń, szczególnie, gdy chodzi o współdziałanie w posługiwaniu pasterskim. Wizytację wszystkich domów zakonnych należy raczej powierzyć biskupowi diecezjalnemu, a nie Kongregacji do spraw zakonnych lub członkom własnego zgromadzenia, co często jest nieskuteczne. Przygotowanie braci zakonników do pracy duszpasterskiej nie jest wystarczające, ponieważ nie znają oni teologii pastoralnej i przepisów liturgicznych. W sprawie zachowania ubóstwa doświadczenie naszego regionu, poddanego władzy ateistycznej potwierdza, że kler świecki lepiej broni się przeciwko pokusom nieprzyjaciół Kościoła, który jest ubogi, niż zgromadzenia zakonne, które kierując się złudną

25 M. Rola, *Wkład Kard. Stefana Wyszyńskiego...*, art. cyt., s. 55.

*nadzieją, częściej dogadują się z władzą w obawie, aby nie utracić dóbr materialnych zgromadzenia*²⁶.

W kwestiach liturgicznych proponował wprowadzenie języka narodowego do modlitw i aklamacji w obrzędach sakramentów i sakramentaliów. W *votum* gnieźnieńskim pisał:

*Uważam, że słowa modlitwy i aklamacji, których używa się w sprawowaniu sakramentów, należy wypowiadać w języku ojczystym, aby wierni przystępując do nich, mogli aktywniej w nich uczestniczyć i czerpać z nich pełniejszy owoc duchowy [...]. Uważam, że przy udzielaniu sakramentaliów, za wyjątkiem tych, które sprawuje biskup, w aklamacjach i modlitwach, należy posługiwać się tylko językiem ojczystym*²⁷.

Natomiast w dokumencie przesłanym z tytułu sprawowania rządów w metropolii warszawskiej podkreślał:

*Wprowadzenie języka ojczystego do pewnych tekstów mszalnych może się okazać jednym z pierwszorzędnych sposobów zachęcenia wiernych do uczestnictwa w ofierze Mszy Świętej. Chodzi w tym przypadku o stałe części Mszy przed Ofiarowaniem, a mianowicie Gloria, Lekcje, Ewangelie oraz Credo. Pozostałe części Mszy Świętej, przede wszystkim w Kanonie, należy recytować po łacinie*²⁸.

Duże znaczenie przykładał do roli świeckich w Kościele. Proponował w tym kontekście opracowanie przez sobór kodeksu życia chrześcijańskiego – normującego miejsce i zadania powierzone laikatowi. Był rzecznikiem otwarcia dla świeckich studiów filozoficzno-teologicznych, jednak z osobnym – innym niż przewidziany dla duchowieństwa – programem. Ostatnią grupą postulatów są propozycje zmian w zakresie prawa kanonicznego, które zmierzały przede wszystkim do przystosowania norm prawnych do warunków życia społecznego. Formułując generalną ocenę propozycji zawartych w obu *votach*, autorka najpełniejszej dotąd biografii prymasa – Ewa K. Czaczkowska – słusznie zauważyła, że:

26 Cyt. za: E.K. Czaczkowska, *Prymas Polski Stefan Kardynał Wyszyński...*, art. cyt., s. 147-148.

27 *Stefan Kardynał Wyszyński Prymas Polski Ojciec Soboru...*, dz. cyt., s. 109.

28 Tamże, s. 97.

Postulaty kardynała Stefana Wyszyńskiego w całości nie były rewolucyjne ani zachowawcze, ale szły w duchu aggiornamento, czyli poprawienia w formie tego, co nie było już zrozumiałe przez współczesnych ludzi. Znaczące natomiast jest to, że wiele miejsca poświęcił prymas osobom świeckim, co obala mit jakoby był konserwatywnym klerykałem. Jest natomiast jeszcze jednym dowodem na to, że prymas styl kierowania Kościołem w Polsce dostosował do warunków życia w kraju rządzonego przez komunistów wojujących z religią²⁹.

3. Członek Papieskiej Centralnej Komisji Przygotowawczej

Kardynał Stefan Wyszyński bardzo aktywnie uczestniczył w przygotowaniach do Soboru Watykańskiego II w wymiarze Kościoła powszechnego. Kluczową cezurą dla procesu przygotowań, wyznaczającą jego nowy etap, było ustanowienie Papieskiej Centralnej Komisji Przygotowawczej (łac. *Pontifica Commissione Centrale Praeparatoria*), powołanie jedenastu komisji przygotowawczych oraz trzech sekretariatów. Jan XXIII dokonał tego wydając 5 czerwca 1960 roku *motu proprio Superno Dei nutu*³⁰.

Sama Papieska Centralna Komisja Przygotowawcza składała się nie tylko z kardynałów, którzy byli przewodniczącymi komisji przygotowawczych, lecz także z przewodniczących konferencji episkopatów w liczbie 85 i czterech przełożonych generalnych zakonów (opat-prymas konfederacji benedyktyńskiej, generał dominikanów, minister generalny franciszkanów i przełożony generalny jezuitów). Łącznie zasiadało w niej 102 dostojników³¹. Co do zasady przewodniczył jej sam papież, choć podczas prac najczęściej zastępował go dziekan Kolegium Kardynalskiego kard. Eugène Tisserant. Funkcję sekretarza pełnił – wyniesiony wówczas do godności arcybiskupiej – Pericle Felici³².

Właśnie z tytułu przewodniczenia polskiemu episkopatowi 15 czerwca 1960 roku jej członkiem został kard. Stefan Wyszyński³³. *Pontifica Commissione Centrale Praeparatoria* miała przede wszystkim koordynować

29 E.K. Czackowska, *Prymas Polski Stefan Kardynał Wyszyński...*, at. cyt., s. 149-150.

30 M. Białkowski, *Protokoły konferencji polskich ojców soborowych...*, dz. cyt., s. 77.

31 Tamże, s. 78-79.

32 *Atlas historyczny Soboru Watykańskiego II*, red. nauk. A. Melloni, red. i oprac. F. Ruozi, E. Galavotti, tłum. P. Borkowski, Warszawa 2015, s. 60-62.

33 AAW, SPP, II 17/321, k. 64, Brewe nominacyjne kardynała Stefana Wyszyńskiego na członka Papieskiej Centralnej Komisji Przygotowawczej [dokument w języku łacińskim], Rzym, 15 VI 1960 r.

działania wspomnianych jedenastu komisji i trzech sekretariatów. Jej głównym zadaniem była analiza propozycji poszczególnych komisji i nanoszenie poprawek. Wprowadzanie zmian szło opornie³⁴. Odnosząc się do nich i niejako podsumowując ten etap przygotowań do soboru, w przemówieniu skierowanym 5 listopada 1961 roku do senatu akademickiego i kapłanów KUL prymas powiedział:

Gdy zwrócono się do episkopatów całego świata, do kongregacji zakonnych i uniwersytetów o nadsyłanie wniosków, wpłynęło ich tyle, że liczą w druku kilkanaście tomów. Odpowiedzi biskupów polskich liczą sto pięćdziesiąt stron; jest to więc poważna ilość materiału. Przystudiować to wszystko w komisjach, które działają, to rzecz niełatwa.

Stąd też trzeba być cierpliwym odnośnie do oznaczenia terminu Soboru. Praca jest olbrzymia i tematyka bardzo rozległa. Jeśli nawet termin będzie się opóźniał na skutek konieczności dobrego przygotowania materiałów, nie trzeba się temu dziwić³⁵.

Otwarte i kontrowersyjne debaty toczące się na forum komisji w latach 1961-1962 były zapowiedzią dysput teologicznych, które rozgorzały wkrótce w auli soborowej. Jak podkreśla ks. Janusz Bujak, skupiając w swoich szeregach najlepszych teologów – przyszłych ojców soborowych – Papieska Centralna Komisja Przygotowawcza była swoistym „soborem w miniaturze”³⁶.

Poszczególne komisje przygotowawcze liczyły od 30 do 50 członków, przeważnie biskupów i wybitnych teologów wspieranych przez konsulatorów (czasami świeckich). W sumie we wszystkich komisjach przygotowawczych pracowało 552 członków i 381 konsultorów³⁷. Podstawowym celem tychże komisji było opracowanie projektów, szkiców dokumentów zwanych schematami (łac. *schema*), nad którymi w przyszłości miał obradować sobór. Dodajmy, że udział przedstawicieli polskiego episkopatu w tych organach był skromny. Sprowadzał się, poza prymasem, do udziału tylko pięciu dostojników. Członkiem Komisji do spraw Dyscypliny Duchowieństwa

34 M. Białkowski, *Protokoły konferencji polskich ojców soborowych...*, dz. cyt., s. 79.

35 S. Wyszyński, *Przed Soborem Watykańskim II. Do senatu akademickiego i do kapłanów*, w: S. Wyszyński, *Dzieła zebrane*, t. 7: 1961, Warszawa 2008, s. 494.

36 J. Bujak, *Sobór Watykański II i jego reformy w świetle hermeneutyki ciągłości Benedykta XVI*, Szczecin 2013, s. 24.

37 R.M. Wiltgen, *Ren wpada do Tybru. Historia Soboru Watykańskiego II*, tłum. A. Słowik, Poznań 2001, s. 22.

i Ludu Chrześcijańskiego został abp Eugeniusz Baziak, w Sekretariacie Prasy i Imprez pracował bp Herbert Bednorz, do Komisji do spraw Apostolstwa Świeckich dla wszelkich spraw dotyczących Akcji Katolickiej, Religijnej i Społecznej włączono bp. Bolesława Kominka, członkiem Komisji do spraw Świętej Liturgii był bp Tadeusz Zakrzewski, a konsulatorem bp Kazimierz Józef Kowalski³⁸.

Kardynał Stefan Wyszyński uczestniczył tylko w jednej z siedmiu odbytych sesji *Pontifica Commissione Centrale Praeparatoria*. Była to sesja czwarta, obradująca od 20 do 27 lutego 1962 roku³⁹. Przed wyjazdem do Rzymu, podczas przemówienia wygłoszonego w kaplicy domu prymasowskiego 14 lutego 1962 roku, podkreślił znaczenie Maryi dla współczesnego Kościoła oraz nadchodzącego soboru:

Moja wędrówka ma jeszcze i ten szczególny charakter, że posłuszny woli Ojca Świętego podążam do Rzymu, ażeby wziąć udział w pracach Komisji Centralnej Przygotowawczej do II Soboru Watykańskiego. Ma więc ona charakter wyjątkowy, w przededniu niemal zapowiedzianego już na uroczystość Macierzyństwa Najświętszej Matki, Soboru Watykańskiego. [...]

Radujemy się więc, że II Sobór Watykański zacznie się w uroczystość Macierzyństwa Matki Najświętszej, a więc w obliczu Jej obecności w Kościele, Jej bliskości i bezpośredniego niejako udziału. [...] Dzięki Niej, zapewne, dopełni się jakaś wielka odmiana i odnowa w nadprzyrodzonym organizmie Kościoła⁴⁰.

Znamiennym faktem było powitanie hierarchy na początku obrad przez samego papieża. Jak zapisał Bernard Przybylski OP:

Następnie [Ojciec Święty – M.B.] podkreślił z radością przybycie na Sesję Kard[ynata] S[tefana] Wyszyńskiego, który – przywożąc kopię Obrazu Jasnogórskiego – przekazał Rzymowi jakby uśmiech macierzyński Matki Boskiej Częstochowskiej. „Oby Bogarodzica Dziewica zwróciła ku wam swe oblicze najlaskawsze i towarzyszyła czekającym was pracom. Uciekajmy się ufnie do Niej

38 M. Białkowski, *Sobór Watykański II. Polska historia*, dz. cyt., s. 31.

39 Prymas wspominał to wydarzenie w publikacji S. Wyszyński, *Wypowiedź uczestnika soboru z okazji 10-lecia zakończenia Soboru Watykańskiego II*, „Collectanea Theologica” 1976, t. 46, nr 4, s. 7.

40 S. Wyszyński, *W drodze do Jana z Maryją. Przemówienie przed wyjazdem do Rzymu*, w: S. Wyszyński, *Dzieła zebrane*, t. 8: styczeń – lipiec 1962, Warszawa 2009, s. 79, 81.

i oczekujemy od niej wszelkiej pomocy i pociechy. Zebraliśmy się bowiem w jednym tylko celu i podjęliśmy pracę na to jedynie, by przysposobić Bogu lud doskonały⁴¹.

Sam zaś prymas zanotował:

Dzień dzisiejszy był wielkim dniem chwwały Matki Bożej Częstochowskiej, chwwały głoszonej ustami Jana XXIII wobec wszystkich narodów: czterdziestu czterech kardynałów i czterdziestu innych przedstawicieli Kościoła powszechnego. [...] Mamy więc najlepszy przykład – my, którzy tak ufamy, którzy wszystko powierzyliśmy Maryi – w postępowaniu samego Papieża, który swoje nadzieje na odnowę Kościoła i ożywienie życia religijnego złożył w macierzyste dłonie Matki Jasnogórskiej⁴².

Ze sprawozdania Bernarda Przybylskiego OP wiemy, że w dalszej części sesji poruszono kwestie konferencji biskupich, relacji między biskupami a kongregacjami kurii rzymskiej oraz proboszczami, życia zakonnego i zgromadzeń zakonnych oraz działalności uczelni katolickich. Były to więc tematy szczególnie bliskie zainteresowaniom pastoralnym i prawno-kanonicznym kardynała. Dyskutując o tym ostatnim zagadnieniu, członkowie komisji stwierdzili m.in., że uniwersytety:

[...] przyczyniają się [...] do tworzenia uporządkowanego i solidnego systemu wiedzy i tworzenia środowisk wyraźnie katolickiej kultury. Nie wystarczy bowiem samo, choćby bezbłędne nawet przekazywanie wiedzy we wszystkich dziedzinach, a obok niego kształcenie religijne na wyższym poziomie, gdyż każda nauka pozostaje w bliższym lub dalszym, w więcej lub mniej bezpośrednim związku z religią. Dotyczy to nie tylko teologii, filozofii, historii i literatury, lecz również prawa, medycyny, fizyki, przyrody, kosmologii, paleontologii, filologii i in. Ważne jest zatem, by nawet wówczas gdy jakaś nauka nie łączy się bezpośrednio z wiarą i sumieniem, wykładowca był do głębi przekonany i świadomym katolikiem⁴³.

Dla prymasa Wyszyńskiego sesja czwarta Papieskiej Centralnej Komisji Przygotowawczej stała się też okazją do nawiązania kontaktów

41 AAW, SPP, Watykan II 17/323, k. 145, B. Przybylski, IV Sesja Centralnej Komisji Przygotowawczej do II Soboru Watykańskiego.

42 AAG, S. Wyszyński, *Pro memoria 1962*, wpis z 20 II 1962 r.

43 AAW, SPP, Watykan II 17/323, k. 158-159, B. Przybylski, IV Sesja Centralnej Komisji Przygotowawczej do II Soboru Watykańskiego.

z przedstawicielami zagranicznych episkopatów, rozmów z wpływowymi kardynałami, m.in.: Josephem Fringsem, Achillem Liénartem, Juliušem Döpfnerem, Ernestem Ruffinim, Pietrem Ciriacim, Valeriem Valerym i Bernardem Afrinkiem⁴⁴. Natomiast z dziennika abp. Józefa Gawliny wiemy, że był to również czas poświęcony bieżącym sprawom polskim, szczególnie wciąż palącemu problemowi nieuregulowanego statusu prawno-kanonicznego Kościoła na tzw. Ziemiach Odzyskanych⁴⁵.

4. Patron i uczestnik soborowej konferencji naukowej na Katolickim Uniwersytecie Lubelskim

Znaczącym wydarzeniem intelektualnym – przygotowującym Kościół w Polsce do obrad Soboru Watykańskiego II – było zorganizowanie w dniach 23-25 sierpnia 1961 roku w Katolickim Uniwersytecie Lubelskim specjalnej konferencji naukowej poświęconej planowanemu soborowi. Pierwszego dnia, po przemówieniu rektora KUL ks. prof. Mariana Rechowicza oraz zagajeniu kard. Stefana Wyszyńskiego, wysłuchano referatów: bp. Jana Jaroszewicza (*Idea Soboru Powszechnego*), bp. Wincentego Urbana (*Między I a II Soborem Watykańskim*) i ks. Andrzeja Bardeckiego (*Przygotowania do II Soboru Watykańskiego*), drugiego dnia: ks. prof. Wincentego Granata (*Eklezjologia współczesna*) oraz biskupów Bolesława Kominka (*Laikat w kościele*) i Juliana Groblickiego (*Sprawy duszpasterskie*), trzeciego dnia zaś: Franciszka Małaczyńskiego OSB (*Reformy liturgiczne*) i ks. prof. Mariana Rechowicza (*Sprawa jedności chrześcijan*)⁴⁶. W wykładach uczestniczyło około 600 księży z całej Polski⁴⁷.

Jednym z efektów lubelskiego sympozjum było zgłoszenie przez duchownych przewodniczącemu Komisji Soborowej Episkopatu Polski postulatu przeprowadzenia wśród wszystkich księży ankiety na temat: *Czego duchowieństwo polskie oczekuje od przyszłego soboru?*. Podczas obradującej 15 i 16 listopada 1961 roku 69. Konferencji Plenarnej Episkopatu Polski abp Antoni Baraniak przekazał list w tej sprawie wszystkim biskupom ordynariuszom⁴⁸.

44 M. Białkowski, *Sobór Watykański II. Polska historia*, dz. cyt., s. 34.

45 J. Gawlina, *Cum Deo...*, dz. cyt., s. 188.

46 AAW, SPP, II 17/322, k. 93-94, Program wykładów, KUL, 23-25 VIII 1961 r.

47 J. Dyl, *Sobory Powszechne w drugim tysiącleciu chrześcijaństwa*, Tarnów 1997, s. 163.

48 AAW, SPP, Protokoły KEP, II 4/198, k. 153, Protokół 66. Konferencji Plenarnej Episkopatu Polski, Warszawa, 15-16 XI 1961 r.

Ostatecznie ankieta zawierała dwadzieścia pytań odnoszących się do liturgii, katechizacji, duszpasterstwa, ewangelizacji przez media, stałego diakonatu oraz współpracy pomiędzy duchowieństwem a świeckimi. Badanie ankietowe miało dość dowolny charakter, gdyż w zależności od diecezji realizowano je w różny sposób⁴⁹. Warto jednak zauważyć, że poruszane w ankiecie soborowej tematy zwiastowały główne zagadnienia będące przedmiotem dysput w auli soborowej. Pismem z 6 lutego 1962 roku abp Antoni Baraniak prosił kard. Wyszyńskiego o przekazanie zebranych postulatów do Rzymu i zaopatrzenie ich w prymasowskie słowo polecające. Z odręcznej notatki wynika, że dokumenty zostały dostarczone do sekretariatu soboru abp. Periclemu Feliciemu⁵⁰.

5. Twórca ogólnopolskiego programu duszpasterskiego „Czuwań Soborowych”

Oryginalną formą przygotowania do duchowego przeżycia obrad soborowych były maryjne czuwania modlitewne ujęte w ramy czteroletniego programu duszpasterskiego. Genezy ustanowienia „Czuwań Soborowych” należy doszukiwać się w słowach Jana XXIII skierowanych do kard. Stefana Wyszyńskiego 20 lutego 1962 roku. Relacjonując je na kartach *Pro memoria*, hierarcha zanotował:

---

49 W diecezji chełmińskiej przyjęto na przykład, że będzie ono jedną z form analizy kondycji Kościoła lokalnego oraz postulowanych – przez duchowieństwo, osoby konsekrowane i świeckich – kierunków zmian. Badaniem objęto więc nie tylko duchownych, sporadycznie sięgnięto także do opinii świeckich. Sprawozdania przygotowano na poziomie dekanatów i parafii. Pod koniec 1961 roku powstał jednolity dokument dla całej diecezji, ukazujący różnorodność stanowisk, a zarazem zawierający najczęściej formułowane oczekiwania. Na blisko 38 stronach zatwierdzonego 25 stycznia 1962 roku dokumentu – wsłuchując się w głos różnych środowisk kościelnych – szczegółowo opisano kilkanaście najważniejszych problemów eklezjalnych i pastoralnych. Na czoło omawianych zagadnień wysunęły się: reformy liturgiczne, kwestia Indeksu ksiąg zakazanych, ocena i propozycje zmian dotychczasowej organizacji parafialnej, udział zgromadzeń zakonnych w życiu parafii, unowocześnienie metod duszpasterskich, inicjatywy duszpasterskie proboszczów a planowanie kurii biskupiej, sprawy wychowania i kształcenia duchowieństwa diecezjalnego oraz zakonnego, stosunek między duchowieństwem a hierarchią, formy współpracy laikatu z duchowieństwem, a także środki służące wzajemnemu zbliżeniu chrześcijan.

50 AAW, SPP, Watykan, II 17/323, k. 83, Pismo abp. Antoniego Baraniaka do Prymasa Polski kard. Stefana Wyszyńskiego, Poznań, 6 II 1962 r.

Brałem pierwszy raz udział w pracy Komisji Centralnej Soboru. Punktualnie przybył Ojciec święty i wygłosił przemówienie wstępne, w którym m.in. dłuższy urywek poświęcił udziałowi mojemu po raz pierwszy w pracach Soborowych oraz nadziei polskiego Episkopatu, który poświęcił się Matce N[ajświętszej] Jasnogórskiej i ufa w Jej moc i opiekę. Dalszy ciąg obrad Komisji Przygotowawczej jest odkryty tajemnicą. – Obrady skończyły się o godz. 13.00. Otrzymałem wiele gratulacji od Kardynałów, z powodu „sukcesu polskiego” – wypowiedzi Ojca świętego⁵¹.

Prośbę o modlitwę w intencji soboru Jan XXIII ponowił w trakcie audiencji udzielonej prymasowi Polski 25 lutego 1962 roku. Papież zachęcał wówczas do wypraszenia łask szczególnie przed wizerunkiem Matki Bożej Częstochowskiej⁵². We wspomnieniach opublikowanych w dziesiątą rocznicę tamtych wydarzeń kard. Stefan Wyszyński pisał, że dla papieża Maryja była wielką siłą i nadzieją, z Nią łączył powodzenie wielkiego dzieła soboru i o modlitwę do Niej zabiegał⁵³. Znaczenie inicjatyw duszpasterskich podejmowanych przez Kościół w Polsce papież podkreślił również w uroczystym adresie skierowanym do kard. Stefana Wyszyńskiego podczas spotkania z Polakami 8 marca 1962 roku:

W osobie Eminencji czcimy wszystkich Biskupów Polski, tych, których z radością widzieliśmy w Rzymie, i tych, których jeszcze dotąd nie widzieliśmy, a których w szczególny sposób zachowujemy w sercu naszym. Powróciwszy do swej Ojczyzny, powiedz Twoim Współbraciom w Episkopacie, że Papież z troską śledzi ich szlachetne poczynania duszpasterskie, a nie tylko przypatruje się im, ale ich wszystkich ogarnia swoimi ramionami z wielką czułością⁵⁴.

Wszystkie te zachęty Jana XXIII niewątpliwie inspirowały i mobilizowały kardynała do opracowania specjalnego cyklu pastoralnego. Po powrocie do Polski prymas wystosował list zatytułowany *O pobycie w Rzymie*, ukazując w nim szczególnie szacunek Jan XXIII do Ikony Jasnogórskiej oraz informując o zawierzeniu spraw soborowych Maryi⁵⁵. Jednocześnie 15 marca

51 AAG, S. Wyszyński, *Pro memoria 1962*, wpis z 20 II 1962 r.

52 A. Smagacz, *Czuwania soborowe formą duchowej obecności Kościoła Polskiego na Soborze Watykańskim II*, „Resovia Sacra” 2014, nr 21, s. 390-391.

53 S. Wyszyński, „Był człowiek posłany od Boga, a Jan mu było na imię” (*Wspomnienie o papieżu Janie XXIII*), w: *Jan XXIII i jego dzieło*, red. B. Bejze, B. Dziwosz, W. Ziółek, Warszawa 1972, s. 80.

54 Tenże, *Przyjaciel Boga i ludzi...*, dz. cyt., Warszawa 2000, s. 76.

55 *O pobycie w Rzymie*, w: *Listy pasterskie Prymasa Polski 1946-1974*, Paris 1975, s. 396-397.

1962 roku Konferencja Episkopatu Polski – na wniosek kardynała – podjęła decyzję o przeprowadzeniu w całym kraju „Czuwań Soborowych”⁵⁶. Dziesięć dni później jej przewodniczący skierował do biskupów pismo w tej sprawie, zawierające wytyczne dotyczące organizacji i przebiegu nabożeństw. Nakazywał w nim:

Wydziały Duszpasterstwa Kurii Diecezjalnych opracują rozkład „dni czuwania” w swych diecezjach. Zależnie od ilości parafii w danej diecezji, na poszczególne dni kolejno przypadną parafie z góry wyznaczone, jedna, dwie lub kilka. Na dany dzień jest wskazane wyznaczenie parafii w różnych dekanatach od siebie odległych, żeby kapłani mogli łatwiej nieść sobie wzajemną pomoc w słuchaniu spowiedzi świętej i w przygotowywaniu nabożeństw⁵⁷.

Jak pokazało doświadczenie I sesji soborowej z jesieni 1962 roku, ostatecznie program „Czuwań Soborowych” objął aż cztery odsłony, które odpowiadały czterem kolejnym sesjom Soboru Watykańskiego II. W 1962 roku – w czasie trwania I sesji soborowej – były to „Czuwania Soborowe” z Maryją Jasnogórką, w kolejnym roku – w okresie obrad II sesji soborowej – realizowano Soborowy Czyn Dobroci, w następnym roku – podczas III sesji soborowej – zaproponowano, aby programowi duszpasterskiemu przyświecało hasło: Zwycięstwo nad sobą na rzecz Soboru, a w 1965 roku – w trakcie IV sesji soborowej – tematem było: Oddanie w macierzyńską niewolę Maryi, Matce Kościoła za wolność Kościoła⁵⁸.

Każdej z akcji soborowych towarzyszyły konkretne znaki – symbole duchowej aktywności i przemiany. W czasie I sesji była to świeca, podczas II sesji – Parafialna Księga Soborowych Czynów Dobroci oraz hostia i świeca, używane były podczas nabożeństwa Soborowej Wieczerzy Pańskiej. W trakcie III sesji wiernym towarzyszyły krzyż i różańce, a na znak IV sesji wybrano Księgę Świętego Niewolnictwa oraz kopię obrazu Matki Bożej Częstochowskiej z aktem oddania rodziny w niewolę i błogosławieństwem prymasa⁵⁹.

56 AAW, SPP, Protokoły KEP, II 4/200, k. 129, Protokół 71. Konferencji Plenarnej Episkopatu Polski, Warszawa, 14-15 III 1962 r.

57 *List do Księża Biskupów w sprawie „Czuwań soborowych”*, w: S. Wyszyński, *Dzieła zebrane*, t. 8, dz. cyt., s. 107.

58 A. Smagacz, dz. cyt., s. 394.

59 AAW, SPP, II 17/324, k. 11-15, Wskazania Duszpasterskie do „Soborowego Czynu Dobroci” w Archidiecezji Gnieźnieńskiej, Gniezno, 31 V 1963 r.

Nie ma tu miejsca na szczegółowe opisywanie kolejnych „Czuwań Soborowych”. Konieczne wydaje się natomiast przybliżenie ramowego programu, który był stałym punktem odniesienia dla organizatorów oraz uczestników na wszystkich szczeblach. Zasadniczo – według koncepcji pastoralnej prymasa – miejscem przeżywania „Czuwań Soborowych” była parafia. To w obrębie tej struktury realizowano trzy poziomy Czuwań. Pierwszy, podstawowy poziom dotyczył całego okresu trwania obrad soborowych. Zalecano odprawianie w intencji soboru określonych praktyk religijnych. Przede wszystkim codziennego: odmawiania po mszy świętej jednej tajemnicy różańca, ofiarowania nabożeństwa wieczornego, a w nauce lub czytaniu nawiązania do tematyki soborowej oraz dzwonięcia o godz. 21.00 na Apel Jasnogórski. Ponadto w niedzielę śpiewania godzinek o Niepokalanym Poczęciu NMP oraz zachęcenia wiernych – dorosłych i dzieci – aby oprócz modlitw w intencji soboru dołączali swe duchowe dary i zobowiązania, które miały być złożone do specjalnej skarbony w kościele⁶⁰.

Drugi poziom dotyczył sobót w czasie trwania soboru. Tego dnia wierni gromadzili się wokół obrazu maryjnego, przed którym odprawiano specjalne nabożeństwo, ofiarowując wówczas w intencji soboru modlitwy, prace i wyrzeczenia minionego i nadchodzącego tygodnia. Duszpasterze mieli ponadto informować wiernych o przebiegu samych obrad. Ten wymiar „Czuwań Soborowych” miał być również kontynuowany w domach rodzinnych, gdzie mieszkańcy mieli się zbierać przed wizerunkiem Maryi, aby wspólnie śpiewać godzinki i odmówić wieczorny pacierz⁶¹.

Trzeci poziom stanowił Dzień „Czuwań Soborowych”, który był zwieńczeniem zaangażowania soborowego w każdej parafii, kościele rektorskim, seminaryjnym i zakonnym. We wszystkich diecezjach ustalony został szczegółowy terminarz i program. Miał on pewne stałe elementy: godz. 18.00 – nabożeństwo różańcowe z nauką; godz. 21.00 – uroczysty Apel Jasnogórski z odczytaniem listy darów duchowych i przyrzeczeń soborowych, druga część różańca; godz. 23.45 – trzecia część różańca, msza święta wotywna o Matce Bożej Częstochowskiej, całonocna adoracja Najświętszego Sakramentu; godz. 5.30 – godzinki o Niepokalanym Poczęciu NMP oraz zakończenie adoracji; godz. 6.00 – msza święta tzw. prymaria; godz. 6.45 – msza święta dla dzieci i młodzieży z nauką; godz. 18.00 – nabożeństwo różańcowe z nauką i zakończenie Dnia „Czuwania Soborowego”⁶².

---

60 A. Smagacz, dz. cyt., s. 395-408.

61 Tamże.

62 Tamże, s. 397.

6. Promotor idei jedności chrześcijan

Promocja idei ekumenicznych doskonale wpisywała się w „ducha” i „literę” przygotowań do Soboru Watykańskiego II. W tym czasie ruch ekumeniczny wszedł w początkową fazę rozwoju, a jednym z naturalnych miejsc dla dyskusji na temat zbliżającego się soboru były Kluby Inteligencji Katolickiej, z najbardziej znaczącym – warszawskim⁶³. Równoległe podobne działania zainicjował prymas. Jego poparcie dla dążeń ekumenicznych wynikało nie tylko z faktu docenienia samej wartości otwarcia na chrześcijan niekatolików, ale intuicyjnego odczytania intencji czołowych teologów soborowych. Należy do nich – zgłoszony jeszcze w ramach *votum* warszawskiego – postulat powołania Papieskiej Komisji do spraw Jedności Chrześcijan⁶⁴. Trzeba jednak podkreślić, że – zgodnie z intencjami kard. Stefana Wyszyńskiego – zadania tego gremium odpowiadały raczej kompetencjom watykańskiej Kongregacji Rozkrzewiania Wiary niż utworzonego w lipcu 1960 roku Sekretariatu do spraw Jedności Chrześcijan⁶⁵. Dostojnik określił, że komisja ma zająć się:

[...] powrotem chrześcijan odłączonych od Kościoła do jednej prawowitej owczarni Chrystusa i jednego Pasterza oraz zwoływania wszystkich ludzi, zarówno związanych z jakąś religią jak również niewierzących, do wyznawania wiary chrześcijańskiej zgodnie z nauczaniem Kościoła katolickiego⁶⁶.

Starania o przywrócenie jedności Kościoła Chrystusowego prymas nie rozumiał jedynie w wymiarze teoretycznym. Dlatego już w październiku 1961 roku w archidiecezji warszawskiej Kolegium Księży Dziekanów powołało – przy Studium Duszpasterskim – Sekcję Ekumeniczną. Jej przewodniczącym został ks. Stanisław Mystkowski, a aktywność rozwijała się w trzech kierunkach: wygłaszania wykładów o tematyce ekumenicznej, kształtowania szerokiej społeczności katolickiej do apostołstwa jedności oraz akcji modlitewnej. W ramach odczytów interesujące referaty wygłosili między

63 A. Friszke, *Oaza na Kopernika. Klub Inteligencji Katolickiej 1956–1989*, Warszawa 1997, s. 75 i n.

64 E.K. Czaczkowska, *Prymas Polski Stefan Kardynał Wyszyński...*, art. cyt., s. 149.

65 Kwestie ekumeniczne na Soborze Watykańskim II omówiłem w tekście M. Białkowski, *Ekumenizm na Soborze Watykańskim II*, w: *Jezusowi cześć i chwała. Księga pamiątkowa na 1. ćwierćwiecze święceń kapłańskich i na 1. półwiecze życia ks. Leszka Kuźmińskiego*, zebrali i oprac. ks. Z. Godlewski i E. Sukiennik, Warszawa 2023, s. 391-398.

66 *Stefan Kardynał Wyszyński Prymas Polski Ojciec Soboru...*, dz. cyt., s. 106.

innymi: Joanna Lossow FSK, ks. prof. Wincenty Kwiatkowski, ks. Władysław Miziołek i Jerzy Turowicz⁶⁷. Natomiast w styczniu 1962 roku Kościół katolicki w Polsce zainicjował okolicznościowe nabożeństwa ekumeniczne w ramach Tygodnia Modlitw o Jedność Chrześcijan. 1 października tego roku kard. Stefan Wyszyński erygował – przy warszawskiej kurii metropolitalnej – Ośrodek do spraw Jedności Chrześcijan, którego kierownikiem został ks. Władysław Miziołek⁶⁸. Prymas Polski był więc jednym z animatorów i współorganizatorów polskiego ruchu ekumenicznego.

* * *

Na zakończenie warto dodać, że kard. Stefan Wyszyński – w ramach przygotowań do Soboru Watykańskiego II – był koordynatorem i odpowiedzialnym za wyjazd do Rzymu polskich ojców soborowych. Kiedy w marcu 1962 roku sporządzał pierwszą listę biskupów polskich udających się na obrady soboru nie znalazł się na niej przyszły papież Karol Wojtyła. Dokument taki przygotowany został odręcznie już 15 marca 1962 roku. Również kopia oficjalnego pisma skierowanego następnego dnia na ręce abp. Feliciego nie zawierała – wśród trzydziestu polskich hierarchów – nazwiska sufragana krakowskiego bp. Karola Wojtyły⁶⁹. Archidiecezja krakowska miała być reprezentowana jedynie przez abp. Eugeniusza Baziaka. I chyba nie było to przeoczenie, ale raczej przekonanie prymasa Polski, że pierwszeństwo ma ordynariusz, a dopiero realne możliwości i sytuacja w archidiecezji mogą decydować o wyjeździe sufraganów. To nagła śmierć abp. Baziaka 15 czerwca 1962 roku spowodowała, że w kolejnej liście uwzględnione zostało nazwisko wikariusza kapitulnego archidiecezji krakowskiej. Opatrzność Boża sprawiła więc, że na Sobór Watykański II pojechali obaj. Wkład, jaki prymas wniósł w przygotowania do soboru, przyniósł dobre owoce, a doświadczenie zdobyte w latach 1959-1962 miało fundamentalne znaczenie dla dalszych decyzji papieskich o włączeniu hierarchy w prace Sekretariatu do spraw Nadzwyczajnych, Komisji do spraw Reformy Kodeksu Prawa Kanonicznego, a później Prezydium Soboru.

67 AAW, SPP, II 17/323, k. 265–293, Sprawozdanie z pracy Sekcji Ekumenicznej przy Studium Duszpasterskim za rok 1961-1962.

68 *Encyklopedia ekumenizmu w Polsce (1964–2014)*, red. J. Budniak, Z. Glaeser, T. Kałużny, Z.J. Kijas, Kraków 2016, s. 31-32.

69 M. Białkowski, *Sobór Watykański II. Polska historia*, dz. cyt., s. 54.

Bibliografia

- AAG, S. Wyszyński, *Pro memoria* 1962, wpis z 20 II 1962 r.
- AAW, SPP, II 17/321, k. 11–12, Dekret N. 4159/59/P, Warszawa, 15 VII 1959 r.
- AAW, SPP, II 17/321, k. 37–47, Vota ad Concilium oecumenicum, Gnesnae, 23 IX 1959 r.
- AAW, SPP, II 17/321, k. 64, Brewe nominacyjne kardynała Stefana Wyszyńskiego na członka Papieskiej Centralnej Komisji Przygotowawczej [dokument w języku łacińskim], Rzym, 15 VI 1960 r.
- AAW, SPP, II 17/321, k. 9–10, Dekret N. 4158/59/P, Warszawa, 15 VII 1959 r.
- AAW, SPP, II 17/322, k. 93–94, Program wykładów, KUL, 23–25 VIII 1961 r.
- AAW, SPP, II 17/323, k. 265–293, Sprawozdanie z pracy Sekcji Ekumenicznej przy Studium Duszpasterskim za rok 1961–1962.
- AAW, SPP, II 17/324, k. 11–15, Wskazania Duszpasterskie do „Soborowego Czynu Dobroci” w Archidiecezji Gnieźnieńskiej, Gniezno, 31 V 1963 r.
- AAW, SPP, Protokoły KEP, II 4/184, k. 125, Protokół 55. Konferencji Plenarnej Episkopatu Polski, Warszawa, 15 IV 1959 r.
- AAW, SPP, Protokoły KEP, II 4/198, k. 153, Protokół 66. Konferencji Plenarnej Episkopatu Polski, Warszawa, 15–16 XI 1961 r.
- AAW, SPP, Protokoły KEP, II 4/200, k. 122, komisje uzupełnione, 15 III 1962 r.
- AAW, SPP, Protokoły KEP, II 4/200, k. 129, Protokół 71. Konferencji Plenarnej Episkopatu Polski, Warszawa, 14–15 III 1962 r.
- AAW, SPP, Protokoły KEP, II 4/201, k. 85, Protokół 72. Konferencji Plenarnej Episkopatu Polski, Warszawa, 14 VI 1962 r.
- AAW, SPP, Watykan II 17/323, k. 145, B. Przybylski, IV Sesja Centralnej Komisji Przygotowawczej do II Soboru Watykańskiego.
- AAW, SPP, Watykan II 17/323, k. 158–159, B. Przybylski, IV Sesja Centralnej Komisji Przygotowawczej do II Soboru Watykańskiego.
- AAW, SPP, Watykan, II 17/323, k. 83, Pismo abp. Antoniego Baraniaka do Prymasa Polski kard. Stefana Wyszyńskiego, Poznań, 6 II 1962 r.
- Acta et Documenta Concilio Oecumenico Vaticano II apparando. Series prima (Antepreparatoria)*, vol. 1, vol. 2, pars 1–2, Typis Polyglottis Vaticanis 1960.
- Acta et Documenta Concilio Oecumenico Vaticano II apparando. Series secunda (Praeparatoria)*, vol. 1, vol. 2, pars 1–4, Typis Polyglottis Vaticanis 1965–1968.
- Atlas historyczny Soboru Watykańskiego II*, red. nauk. A. Melloni, red. i oprac. F. Ruozzi, E. Galavotti, tłum. P. Borkowski, Warszawa 2015.
- Białkowski M., *Działalność Antoniego Baraniaka SDB na forum Konferencji Episkopatu Polski i jej komisji (1951–1977)*, „Studia Pelplińskie” 2020, r. 54.
- Białkowski M., *Ekumenizm na Soborze Watykańskim II*, w: *Jezusowi cześć i chwała. Księga pamiątkowa na 1. ćwierćwiecze święceń kapłańskich i na 1. półwiecze życia ks. Leszka Kuźmińskiego*, zebrali i oprac. ks. Z. Godlewski i E. Sukiennik, Warszawa 2023.

- Białkowski M., *Prace Komisji Soborowej/Komisji do Spraw Realizacji Uchwał Soboru Watykańskiego II Episkopatu Polski (1959–1977). Wstęp do historii recepcji soboru w Polsce*, „Nasza Przeszość. Studia z dziejów Kościoła i kultury katolickiej w Polsce” 2022, t. 138.
- Białkowski M., *Protokoły konferencji polskich ojców soborowych. Zbiór dokumentów 1962–1965*, Lublin 2019.
- Białkowski M., *Sobór Watykański II. Polska historia*, Warszawa 2022.
- Białkowski M., *Udział Antoniego Baraniaka SDB w pracach Konferencji Episkopatu Polski i jej komisji specjalistycznych (1951–1977)*, „Studia Salvatoriana Polonica” 2020, t. 14.
- Białkowski M., *Udział Antoniego Baraniaka SDB w pracach Konferencji Episkopatu Polski i jej komisji specjalistycznych (1951–1977)*, „Studia Pastoralne” 2021, nr 17.
- Białkowski M., *Wokół Soboru Watykańskiego II. Studia i szkice*, Toruń 2016.
- Białkowski M., *Zarys działalności Komisji Soborowej/Komisji do Spraw Realizacji Uchwał Soboru Watykańskiego II Episkopatu Polski w latach 1959–1977*, „Studia Pelplińskie” 2022, r. 56.
- Bujak J., *Sobór Watykański II i jego reformy w świetle hermeneutyki ciągłości Benedykta XVI*, Szczecin 2013.
- Czackowska E.K., *Kardynał Wyszyński. Biografia*, Kraków 2013.
- Czackowska E.K., *Kardynał Wyszyński. Biografia*, Warszawa 2009.
- Czackowska E.K., *Prymas Polski Stefan Kardynał Wyszyński na Soborze Watykańskim II, w: Studia Soborowe, t. I: Historia i nauczanie Vaticanum II*, red. M. Białkowski, Toruń 2013.
- Dyl J., *Sobory Powszechne w drugim tysiącleciu chrześcijaństwa*, Tarnów 1997.
- Encyklopedia ekumenizmu w Polsce (1964–2014)*, red. J. Budniak, Z. Glaeser, T. Kałużny, Z.J. Kijas, Kraków 2016.
- Friszke A., *Oaza na Kopernika. Klub Inteligencji Katolickiej 1956–1989*, Warszawa 1997.
- Gawlina J., *Cum Deo. Dziennik 1959–1964, wstęp i oprac.* J. Myszor, Katowice 2022.
- Łatka R., Mackiewicz B., Zamiatąła D., *Prymas Stefan Wyszyński. Biografia*, Warszawa 2020.
- Rola M., *Wkład kard. Stefana Wyszyńskiego w prace Soboru Watykańskiego II*, „Warszawskie Studia Teologiczne” 1985–1990, t. 3.
- Rutkowski P., *Polscy biskupi jako ojcowie Soboru Watykańskiego II*, Warszawa 2014.
- Smagacz A., *Czuwania soborowe formą duchowej obecności Kościoła Polskiego na Soborze Watykańskim II*, „Resovia Sacra” 2014, nr 21.
- Stefan Kardynał Wyszyński Prymas Polski Ojciec Soboru Watykańskiego II 1962–1965. Wybór dokumentów*, oprac. S. Wilk, A. Wójcik, Lublin 2013.
- Więzy jedności Jana XXIII i kardynała Stefana Wyszyńskiego*, wybór, wstęp, oprac. S. Wilk, A. Wójcik, Lublin 2016.
- Wiltgen R.M., *Ren wpada do Tybru. Historia Soboru Watykańskiego II*, tłum. A. Słowik, Poznań 2001.
- Wojtyła K., *Udział biskupów polskich w Soborze Watykańskim II*, „Wiadomości Archidiecezjalne Warszawskie” 1971, r. 61, nr 5.

- Wojtyła K., *Znaczenie Kardynała Stefana Wyszyńskiego dla współczesnego Kościoła*, „Zeszyty Naukowe KUL” 1971, t. 14, nr 3.
- Wyszyński S., „Był człowiek posłany od Boga, a Jan mu było na imię” (Wspomnienie o papieżu Janie XXIII), w: *Jan XXIII i jego dzieło*, red. B. Bejze, B. Dziwosz, W. Ziółek, Warszawa 1972.
- Wyszyński S., *O pobycie w Rzymie*, w: *Listy pasterskie Prymasa Polski 1946-1974*, Paris 1975.
- Wyszyński S., *Pro memoria*, t. IX: 1962, red. A. Poniński, Warszawa 2020.
- Wyszyński S., *Pro memoria*, t. VI: 1959, red. G. Łeszczyczyński, Warszawa 2019.
- Wyszyński S., *Pro memoria*, t. VII: 1960, red. R. Łatka, Warszawa 2019.
- Wyszyński S., *Pro memoria*, t. VIII: 1961, red. M. Wiśniewska, Warszawa 2019.
- Wyszyński S., *Pro memoria*, t. XII: 1965, red. P. Skibiński, Warszawa 2021.
- Wyszyński S., *Przed Soborem Watykańskim II. Do senatu akademickiego i do kapłanów*, w: S. Wyszyński, *Dzieła zebrane*, t. 7: 1961, Warszawa 2008.
- Wyszyński S., *Przyjaciel Boga i ludzi. Wspomnienie o Janie XXIII*, oprac. red. M. Okońska, M. Plaskacz, A. Rastawicka, Warszawa 2000.
- Wyszyński S., *W drodze do Jana z Maryją. Przemówienie przed wyjazdem do Rzymu*, w: S. Wyszyński, *Dzieła Zebrane*, t. 8: styczeń – lipiec 1962, Warszawa 2009.
- Wyszyński S., *Wypowiedź uczestnika soboru z okazji 10-lecia zakończenia Soboru Watykańskiego II*, „Collectanea Theologica” 1976, t. 46, nr 4.

Streszczenie

Prymas Stefan Wyszyński odegrał kluczową rolę w przygotowaniu Kościoła w Polsce do obrad Soboru Watykańskiego II. Z inicjatywy kardynała już w kwietniu 1959 roku powołana została Komisja Soborowa Episkopatu Polski. Gremium to – w ścisłej współpracy z prymasem – przygotowało listy pasterskie, w których wyjaśniano problematykę soborową. Jako metropolita gnieźnieński i warszawski skierował obszerne *vota*, w których zawarł propozycje i sugestie dotyczące tematyki obrad przyszłego soboru. Hierarcha uczestniczył również w pracach Papieskiej Centralnej Komisji Przygotowawczej, której członkiem został jeszcze w czerwcu 1960 roku. Na Katolickim Uniwersytecie Lubelskim w sierpniu 1961 roku patronował specjalnej konferencji naukowej. Do oryginalnych działań prymasa Polski należały Maryjne czuwania modlitwne ujęte w ramy czteroletniego programu duszpasterskiego „Czuwań Soborowych”. Były one jednym z najważniejszych przygotowań do duchowego przeżycia obrad soborowych realizowanym na szczeblu ogólnopolskim, diecezjalnym, dekanalnym, parafialnym i rodzinnym.

Słowa kluczowe

kard. Stefan Wyszyński, Sobór Watykański II, Komisja Soborowa Episkopatu Polski, Papieska Centralna Komisja Przygotowawcza, „Czuwania Soborowe”

Abstract

Primate Stefan Wyszyński played a key role in preparing the Church in Poland for the resolution of the Second Vatican Council. On the cardinal's initiative, already in April 1959, the Polish Episcopate Council Commission was established. This body – in close cooperation with the primate – prepared pastoral letters in which the issues of the Council were explained. As the metropolitan of Gniezno and Warsaw, he directed extensive *votes* in which suggestions and guidelines regarding the topics of the upcoming council appear. The hierarch of the document was also in the work of the Pontifical Central Preparatory Commission, of which he became a member in June 1960. At the Catholic University of Lublin in August 1961, he was the patron of a special scientific conference. In order to carry out the activities of the Primate of Poland, Marian prayer vigils were ordered as part of the four-year pastoral program „Conciliar Vigil”. They were one of the mandatory spiritual observances of the conciliar regulations on the principles of the nationwide, diocesan, decanal, parish and family.

Keywords

card. Stefan Wyszyński, Vatican Council II, Council Commission of the Polish Episcopate, Pontifical Central Preparatory Commission, „Conciliar Vigil”